

Judit ZAGOREC-CSUKA

BRALNE NAVADE UČENCEV MADŽARSKE NARODNOSTI NA DVOJEZIČNI OSNOVNI ŠOLI I V LENDAVI

Abstrakt

Vzgojno-izobraževalni programi dvojezičnih osnovnih šol v Prekmurju se v nekaterih elementih razlikujejo od programov enojezičnih šol v Sloveniji. Ti izhajajo predvsem iz predmetnika, ki je za dvojezične osnovne šole dopolnjen z nekaterimi predmeti. To so: slovenščina kot drugi jezik, madžarščina kot materinščina in madžarščina kot drugi jezik. V dvojezični osnovni šoli sta slovenščina in madžarščina učna predmeta. Vsi učenci se učijo oba jezika, vendar enega kot *materinščino* oz. kot prvi jezik, drugega pa kot *jezik okolja* oz. drugi jezik. Starši madžarske narodnosti imajo ob vpisu svojih otrok v osnovno šolo možnost, da se odločijo za opismenjevanje svojega otroka v maternem jeziku ali da ga vpišejo v skupino, kjer se bo učil madžarščino kot jezik okolja na nižji zahtevnostni stopnji. Obstaja tudi možnost prehoda iz ene v drugo skupino, vendar le, če se tako odločijo starši in učitelji.

V šolskem letu 2010/2011 je bilo na DOŠ I v Lendavi 537 učencev, od tega jih je 185 madžarske narodnosti. Slaba tretjina ali 34,457 % se jih opismenjuje v madžarskem jeziku, ostali učenci se učijo madžarščino kot jezik okolja. Ta zahtevnostna raven upismenjevanja učencev madžarske narodnosti se postopoma uveljavlja od prvega do devetega razreda in se nadaljuje na Dvojezični srednji šoli v Lendavi. Osnovno vodilo mojega razmišljanja v tem članku izražajo naslednja vprašanja: Ali bi bili prekmurski Madžari brez svojih knjig, napisanih v madžarskem jeziku, to, kar so - madžarska narodnost? Ali bi bili brez stopenjskosti pri opismenjevanju to, kar so - inteligentni in zahtevni bralci? Bi torej sploh bili? Ali pa bi se z nami in našim jezikom morda ukvarjali samo še jezikoslovci, z našimi knjigami pa literarni zgodovinarji? Gotovo bi brez branja ostali na ravni nerazvitih etničnih skupnosti. Ta članek dokazuje, da ni tako, da se to ni zgodilo.

Ključne besede: dvojezičnost (slovensko-madžarska), dvojezična osnovna šola, materinščina, jezik okolja, madžarska narodnost, dvojna identiteta, umetnostna in neumetnostna besedila, multikultura, globalizacija, asimilacija, domače branje, zahtevni bralci, nivojski pouk, diferenciacija, intertekstualnost, postmoderna retorika.

1. Prvo vzgojno-izobraževalno obdobje (1.-3. razred)

V 1. vzgojno-izobraževalnem obdobju se učenci madžarske narodnosti opismenjujejo v svojem maternem oz. prvem jeziku, učijo pa se tudi slovenščino oz. madžarščino, vendar kot drugi jezik oz. jezik okolja. Funkcionalni cilji pri postopnem usvajanju branja se nanašajo posebej na neumetnostna in posebej na umetnostna besedila. Pri neumetnostnih besedilih je pomembno, da učenci glede na starostno stopnjo usvojijo *komunikacijo*, ki poteka v dialogih (fiktivni, vsakdanji, dramatizirani itd. dialog). Jezikovne oz. dialoške vaje so ustne. Usvajanje branja za učence prvega triletja pomeni usvajanje *tehnike branja* in razvijanje *spretnosti*. Berejo glasno in tudi tiho. Pri umetnostnih besedilih so funkcionalni cilji nekoliko drugačni. Učiteljice preberejo izbrano leposlovno delo, ki mu sledi t. i. literarno doživetje. Nato učenci samostojno preberejo besedilo in ga z učiteljičino pomočjo tudi analizirajo. Berejo pesmice in pravljice, delno dramska besedila, ki jih tudi zaigrajo. Izbrani madžarski avtorji v tem obdobju so Sándor Weöres, Zsigmond Móricz, Anna Fazekas, Lőrincz Szabó, Ferenc Móra, Géza Gárdonyi, Sándor Csoóri, Imre Csanádi, Lajos Kassák, Marcell Benedek, Zoltán Zelk, Sándor Petőfi,

Sándor Kányádi, Jenő Dsida. Iz svetovne literature obravnavajo naslednje avtorje: Jacob in Wilhelm Grimm, Hans Christian Andersen, Milne, Tolstoj, Collodi idr.

Sodobni bralni pouk v (slovensko-madžarski) dvojezični šoli bi moral biti oblikovan tako, da bi učenca postopno pripeljal do stopnje bralne pismenosti. Prvi korak na poti do bralno pismenega bralca pa predstavlja dobro usvojena ali avtomatizirana bralna tehnika in bogato besedišče učencev. Kot kažejo številne študije, prav *avtomatizirana bralna tehnika* in ustrezno razvito *besedišče* najmočneje določata bralno razumevanje, vendar pa pri pouku ni dovolj časa za avtomatizacijo branja, ovira pa so tudi prezahtevni učni načrti devetletnega šolanja. V programu devetletne osnovne šole ni v ospredju usvajanje učne snovi, ampak razvijanje *spretnosti*. Zaradi tega se opušča frontalni način učno-vzgojnega dela in se uvajajo fleksibilnejše metode (skupinsko in individualno delo itd.). Vse to je spodbudno, vendar avtomatizacija branja zahteva še več učenčevega truda in discipline. Madžarščina ima 39 fonemov in 40 črk, kar pomeni, da je madžarska abeceda črkovno obsežnejša od slovenske. To pa pri opismenjevanju zahteva od učencev več truda. Dvojezični pouk se odvija v posebnih okoliščinah, zaradi česar so njegova organizacija in metode dela drugačni. Učenci madžarske narodnosti se morajo namreč opismenjevati tudi v slovenščini, kar zanje predstavlja dodatno delo in obremenitev.

Pri opismenjevanju učencev madžarske narodnosti je po mojem prepričanju pomembno tudi to, da upoštevamo njihova *stališča* oz. njihov *kognitivni razvoj*, če to utrjuje njihovo ljubezen do materinščine oz. prinaša *pozitivno jezikovno izkušnjo*, ne pa da samo izpolnjujemo učni načrt. Naravnost učiteljev je osnovna sila, ki določa uspeh ali neuspeh učencev. Pomembno je tudi to, kakšen je odnos staršev do narodne *identitete*, ko vpisujejo svoje otroke v osnovno šolo in ko se odločajo, ali se bo njihov otrok opismenjeval v materinščini ali v jeziku okolja. Cilji staršev morajo biti dolgoročni in v harmoniji z njihovimi prepričanji. Menim, da je vedenje pomembnejše od sposobnosti na splošno, vendar učenci prinašajo domov vse, kar usvojijo v šoli, in obratno: spoznanja in navade iz družine prinašajo v šolo. To je ciklični in dialektični proces. Usvajanje branja je sicer mehaničen proces, ki pa ga morajo učitelji in tudi starši že v prvem triletju osnovne šole napolniti z vsebinami, ki so po njihovih prepričanjih vrednote in pomembne za učenčev/otrokov osebni razvoj. Če ni trdnih vrednot, bodo učenci prepuščeni povprečnosti medijev, računalniškim igram itd. Tudi multikulturno okolje ne pomaga, če ni prave izbire (iz madžarske in slovenske književnosti) in če se šola ne zmore prilagajati spremembam v načinu življenja njenih učencev (postmoderno konzumiranje v potrošniški družbi).

2. Drugo vzgojno-izobraževalno obdobje (4.-6. razred)

V tem obdobju se učenci stopenjsko opismenjujejo glede na njihovo *predznanje*, pridobljeno v prejšnjih letih. Pri obravnavi neumetnostnih besedil se od njih pričakuje predvsem obvladanje komunikacije (frontalne in skupinske), delno tudi branja. V šoli imajo govorne nastope, doma pa je bolj poudarjeno branje in pisanje nalog. Razmerje med umetnostnim in neumetnostnim besedilom je 50:50. Med šolskim letom morajo učenci za domače branje prebrati eno predpisano in dve prosto izbirni leposlovnih deli v madžarskem jeziku. Učenci madžarske narodnosti domača branja analizirajo skupaj z učitelji. Razčlemba vodi učitelj/ica, učenci pa poročajo o svojih doživetjih ustno in tudi v pisni obliki. Analize literarnih del se nanašajo na literarne osebe in na potek zgodbe. Poleg dramskih in proznih besedil si učenci še skupno ogledajo madžarske filme, nastale po literarnih predlogah. Po učnem načrtu morajo v tem obdobju predelati naslednje madžarske avtorje: Sándor Petőfi, Attila József, János Arany, László Nagy, Sándor Weöres, Géza Gárdonyi, Ferenc Móra, Mór Jókai. Iz svetovne književnosti so izbrani naslednji

avtorji: La Fontaine, Grimm, Eric Kästner, grške bajke v prevodu idr. Lahko bi brali tudi prevedena dela slovenskih avtorjev kot predstavnikov književnosti večinskega naroda oz. naroda, s katerim živijo v istem multikulturnem okolju.

Razumevanje besedila lahko pojmuje tudi kot *interakcijski proces* med bralcem in besedilom. V ta proces vstopa na eni strani bralec z vsemi svojimi značilnostmi, na drugi strani pa besedilo s svojimi karakteristikami (S. Pečjak, 1996). V drugem vzgojno-izobraževalnem obdobju so učenci, ki so že stari od 10 do 12 let, že sposobni prebrati daljša besedila. Izbrana besedila so jezikovno-slogovno enostavna in pomensko zgoščena. Toda če bralne tehnike niso pravilno usvojili, bodo težje razumeli besedilo. V tem obdobju so še težave z avtomatizacijo branja. Če pa mora biti učenec pri branju pozoren še na proces prepoznavanja, tj. dekodiranja besed in stavkov, potem je jasno, da je toliko manj lahko pozoren na pomen besedila. Eden najpomembnejših dejavnikov, ki določa bralno razumevanje, je bralčevo predznanje. Tisti učenci, ki imajo določeno predznanje, hitreje dekodirajo besede in stavke in porabijo manj truda, da prepoznajo pomen besedila. Glede na izbor avtorjev in del, ki jih učenci v tem obdobju spoznavajo in berejo, bi lahko rekli, da že imajo določeno predznanje o njih, saj so nekatere spoznali že v prejšnjem vzgojno-izobraževalnem obdobju.

3. Tretje vzgojno-izobraževalno obdobje (7.-9. razred)

V tretjem vzgojno-izobraževalnem obdobju poteka na Dvojezični osnovni šoli I v Lendavi *nivojski pouk* pri madžarskem in slovenskem jeziku, kar omogoča večjo *diferenciacijo* pri razvijanju bralne pismenosti. Pri obravnavi neumetnostnih besedil berejo učenci po učnem načrtu njihovi starostni stopnji primerna poljudna publicistična besedila in jih tudi razčlenjujejo. Berejo glasno in tiho. Pri obravnavi umetnostnih besedil pa berejo leposlovna besedila iz literarnega berila ter vadijo razumevanje in analizo literarnih besedil naslednjih avtorjev: Jannus Pannonius, Bálint Balassi, Miklós Zrínyi, Vitéz Mihály Csokonai, Mihály Fazekas, János Arany, Sándor Petőfi, Géza Gárdonyi, István Fekete, Ferenc Móra, Ferenc Kölcsey, Mihály Vörösmarty, Mór Jókai, Kálmán Mikszáth, Endre Ady, Attila József, Miklós Radnóti, László Nagy, Zsigmond Móricz, Lajos Nagy, Áron Tamási, Ferenc Sánta idr. Prekmurški madžarski literarni ustvarjalci, katerih dela berejo, so Sándor Szúnyogh, Lajos Bence, József Varga idr.

4. Bralna kultura učencev madžarske narodnosti

»Primerno izbrana dela lahko poglobijo bralne kompetence učencev.«

V Prekmurju živi 6.243 pripadnikov madžarske narodnosti (statistični podatki iz l. 2002), večinoma v 29 dvojezičnih naseljih ob madžarsko-slovenski meji in v mestu Lendava. Državna nacionalna knjižnica (Országos Széchényi Könyvtár) iz Budimpešte od 80. let dalje raziskuje bralno pismenost Madžarov, ki živijo izven meja Madžarske. Vendar so zaradi majhnosti ali zaradi pomanjkanja strokovnjakov na narodnostno mešanem območju madžarsko narodnost v Prekmurju izpustili. Torej nimamo podatkov za primerjavo z ostalimi regijami, kjer živijo pripadniki madžarske narodnosti. Tudi knjižnici, zadolženi za narodnostno mešano območje (Lendava, Murska Sobota), nimata teh podatkov oz. zaradi varstva osebnih podatkov ni mogoče ugotoviti, koliko in kakšne madžarske knjige si izposojajo pripadniki madžarske narodnosti. Glede na omenjene razmere je težko izvesti kakršnokoli raziskavo, s katero bi ugotavljali bralno kulturo in pismenost pripadnikov madžarske narodnosti, ker se knjižnice ne morejo vključiti v tovrstne raziskave. Kot knjižničarka na Dvojezični osnovni šoli I v Lendavi poznam bralne navade in možnosti učencev ter knjižno ponudbo. Kot dvojezična osnovna šola imamo 15.000 slovenskih in 7.000 madžarskih enot gradiva. V zadnjih petih letih smo s pomočjo natečajev

Madžarske narodne samoupravne skupnosti Lendava in iz fundacije Illyés Közalapítvány iz Madžarske pridobili blizu 4.000 evrov za nakup madžarskih knjig. Na ta način smo obstoječo madžarsko zbirko dopolnili s sodobno madžarsko otroško in mladinsko literaturo. Nove knjige so naše učence spodbudile k branju in odločili smo se za bralno značko v madžarskem jeziku, ki smo jo organizirali vzporedno s slovensko. Na Madžarskem bralne značke namreč ni. Zavod za kulturo madžarske narodnosti Lendava vsako leto organizira recitacijsko tekmovanje, na katerem učenci madžarske narodnosti tekmujejo v recitiranju. Žirija nastope oceni in izbere recitatorje, ki bodo nastopili na medšolskih tekmovanjih. Najboljši recitatorji pa se pozneje udeležijo še podobnih tekmovanj na Madžarskem.

5. Medkulturnost kot stik med kulturami in jeziki

»Kakšno je dobro branje? Didaktično je hkrati tradicionalno in moderno.«

»Srečanja« slovenske in madžarske književnosti predpostavljajo tudi »srečanja« slovenskih in madžarskih bralcev. Iščemo kajpada skupne poteze tistih književnosti, literarnih pojavov, pisateljev, obdobj, v katerih je v političnem, družbenem, gospodarskem, kulturnem razvoju dejansko mogoče odkriti neke skupne poteze. Največ možnosti za avtentično branje v enem in drugem jeziku ponuja ravno naše dvojezično šolstvo, kjer se učenci na zadovoljivi ravni naučijo oba jezika. Koncepta interkulturnosti torej ne jemljemo kot nečesa na novo izumljenega, ampak kot nekaj, kar deluje skozi *tradicijo* (M. Grosman, 2006). Ta trditev še bolj velja, ko v neposrednem stiku živita dva naroda, kot je to na dvojezičnem območju v Prekmurju, kjer sobivajo Slovenci in Madžari. Od ustanovitve leta 1962 do izteka 90. let je Pomurska založba izdala 81 madžarskih literarnih del v slovenščini, od tega najpogosteje klasike 20. stoletja. Največ madžarskih del je prevedel v slovenščino *Jože Hradil*. Nimam točnih podatkov, koliko slovenskih literarnih del je bilo v tem obdobju prevedenih v madžarski jezik, največ pa jih je prevedla *Orsolya Gállos*.

Madžarsko-slovenski književni stiki so bili zmeraj na pomembnem mestu v madžarski komparativistiki. Literarni zgodovinarji in slavisti so v prejšnjem stoletju odkrili številne povezave, razvrstili stike in določili smeri nadaljnjih raziskav. Nikoli pa se niso lotili raziskovanja bralne pismenosti med pripadniki madžarske manjšine v Prekmurju in slovenske v Porabju. Verjetno so se bali „neprimernih“ rezultatov. Vendar bi dobljeni podatki dali realnejšo podobo narodne identitete in medsebojnih stikov dveh narodov. Moje vprašanje pa je naslednje: kaj bo s silno pestrostjo kultur v vse bolj globaliziranem in povezanem svetu? Verjetno je z močno identiteto mogoče ublažiti negativne vplive globalizacije. Stopenjskost in sistematičnost pri opismenjevanju v materinščini lahko pripomore k ohranjanju in utrjevanju identitete.. Čeprav danes razviti kulturni diskurz zavrača oznake kot „*velike*“ in „*male*“ kulture, pa vendar še ostajajo kvantitativna razmerja večine in manjšine v smislu naroda in narodnosti. Za globalizacijske izzive madžarska narodnost v Prekmurju še nima izdelane strategije. Brez natančnejših socioloških, političnih, kulturnih in jezikovnih raziskav je tudi ne more izdelati. Vsekakor pa bi morala ta strategija vsebovati tudi zavedanje o pomembnosti pisne in bralne kulture. Vprašanje je tudi, ali dvojezični pouk ponuja vse možnosti za branje in opismenjevanje ali pa bi bilo treba razmišljati tudi o tem, kaj beremo, po čigavem izboru, v kolikšnem obsegu in na kakšnem nivoju.

6. Identiteta kot pomembno življenjsko vodilo

„*Od Gutenbergove galaxije lahko pridemo do galaxije Googla.*”

Na dvojezičnem območju pripadajo učenci v istem času in življenjskem okolju dvema kulturama, dvema vrednostnima sistemoma. *Multikulturalnost* jim je usojena že pri rojstvu. Vendar morajo poleg nje usvojiti še bodočo *evropsko identiteto*. Identiteto oblikujejo jezik, kultura, šolstvo, vzgoja, pripadnost etnični skupnosti itd., a se hkrati lahko tudi spreminja in dobiva nove razsežnosti. Kako ohraniti v globaliziranem svetu in v okviru Evropske unije identiteto madžarske manjšine, ki naj ne bi bila zaprta v svoje strukture, razumišljanje in življenjski prostor, hkrati pa naj se ne bi izgubila v tej veliki odprtosti postmoderne družbe in kozmopolitizma? Težko vprašanje. Naenkrat ni mogoče odgovoriti na vsa odprta vprašanja, kajti to zahteva različne raziskave, sociološke, lingvistične, kulturološke itd. Ena izmed navedenih raziskav naj bi temeljila na stopenjskosti opismenjevanja, to pa zato, ker je bralna pismenost pomembna sooblikovalka narodnostne identitete in ker ima veliko povezovalno vlogo, zaradi katere je primerno sredstvo za *komunikacijo* med posameznikom in družbo.

7. Zaključek

Postmoderna čas je v razpravljanje o svetovni književnosti in o t. i. nacionalnih književnostih vnesel nove pristope in vzpostavil nove miselne paradigme. Od modernizma dalje književnost izgublja sijaj »svetosti«, literatura in s tem tudi pismenost postajata vse bolj segment potrošniške družbe. Tudi madžarska narodnost v Prekmurju se mora prilagajati novim kulturnim razmeram, še posebej po vstopu Slovenije in Madžarske v Evropsko unijo, ki je bilo izrazito integrativno dejanje. Učenci madžarske narodnosti na Dvojezični osnovni šoli I v Lendavi imajo podobne težave kot njihovi slovenski vrstniki. Novi mediji (televizija, računalniki, medmrežje itd.) jim ponujajo nova doživetja, hkrati pa jih socialno in družbeno odtujujejo. Po učnem načrtu devetletne osnovne šole je pri jezikovnem pouku več časa namenjenega razvijanju komunikacijskih spretnosti, to pa na račun avtomatizacije branja, torej opismenjevalnih vaj v nižjih razredih. V programu osemletke je bilo več časa namenjenega avtomatizaciji branja. Menim, da je osnovni problem pomanjkanje časa za glasno in tudi za tiho branje, povrh vsega pa učenci prosti čas izrabljajo za manj obremenjujoče zadeve, npr. za športne ali računalniške igrice, za gledanje televizije, deskanje po medmrežju ipd.. Ker sem dogajanje opazovala z zornega kota stopenjskosti pri opismenjevanju učencev v osnovni šoli, se še toliko bolj zaskrbljena sprašujem, kaj bo kasneje, ko bodo ti učenci vstopili v srednjo šolo in po njej »v življenje«.

Postmoderna hermenevtika predvideva aktiven dialog med bralcem in besedilom, ki temelji na temporalnosti (odvisnost od danega trenutka, časa) in retoričnosti teksta. Pomen postmoderne literature pa je vedno bolj katarktičen, torej intertekstualen, kar zahteva od bralcev večpomensko interpretacijo in razmišljanje. Sedanjost je vse to, kar imamo. Doseči cilj, torej dvigniti raven stopenjskosti pri opismenjevanju učencev madžarske narodnosti, pomeni ne obstati, se ne predati, niti takrat ne, ko se stvari zapletajo. Treba je tvegati, se odzvati na vprašanja in probleme, ki jih postavlja postmoderna informacijska družba!

LITERATURA:

Knjige:

- BOBOKNÉ Belányi Beáta (2001): Kultúrmenedzsment könyvtári és információs szakemberek vezetőinek. *A közeljövőt prognosztizáló trendek, várható tendenciák*, str. 17-32.
- GROSMAN, Meta (2006): Razsežnosti branja. Za boljše bralno pismenost. *Mnogokulturnost in medkulturnost kot značilnosti sodobnega sveta*. Ljubljana. Karantanija, str. 215-259.
- KÖNYVTÁRÜGY a pannon térségben (2005): Fejezetek Pallosiné Toldi Márta kutatásából. *Vizsgálat országok társadalmi-gazdasági leírása. Szlovénia*. Budapest. Könyvtári Intézet. 2005, str. 39-44.
- PEČJAK, Sonja (2002): Bralne učne strategije. *Sodobni pristopi pri poučevanju branja*. Ljubljana. Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 38- 73.
- SEBESTYÉN, Gy. (2002): Legyen az információs társadalom polgára! *Az információs Magyarország pillérei*. 145-175. old., *Könyvtárak: az információs társadalom tudásának szolgáltatói*. Str. 179-211. Budapest. ELTE Eötvös Kiadó.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit (2007): *A szlovéniai magyar könyvkiadás, sajtó és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig*. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. Str. 307-389.

Strokovni članki:

- GEREBEN Ferenc (2007): Kisebbségi kétnyelvűség és olvasáskultúra.: ezredfordulós körkép a Kárpát-medence magyarságáról. *Művelődés*. str. 13-19.
- ÍRNI-OLVASNI vagy olvasni-írni? Tanítás-Tanulás, 2011.szeptember. IX.évf.1.sz. (szerzők: Csájiné Knézics Anikó, Szilvásiné Turzó Ágnes), str. 8.
- KOLLÁTH Anna (2005): VLOGA meje. Madžarska-slovenska razmerja, slovenistika na sosednjih univerzah, zahodnoslovanski študiji, izbor šolskega berila, humanistika in družboslovje v Pomurju. (urednik Miran Hladnik). *Jezikovna izbira, dvjezični pouk in prestiž madžarskega jezika v Prekmurju (Vplivi detronizacije na kontaktne različice madžarskega jezika)*. Lendava. Slavistično društvo Slovenije. 2005, str. 51-62.
- MAGYAR nyelv, mint anyanyelv (kétnyelvű általános iskola) (1998): Madžarski jezik kot materni jezik (dvojezična osnovna šola). Kurikularna komisija za madžarski jezik. (dr. Bokor József, predsedik). *Zavod RS za šolstvo*. Str. 2-66.
- MAGYAR nyelv, mint másodík nyelv (kétnyelvű általános iskola), (1998): Madžarski jezik kot drugi jezik (dvojezična osnovna šola). Kulikurarna komisija za madžarski jezik. (dr. Bokor József, preds.). *Zavod RS za šolstvo*. Str. 2-39.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit. (2007): Mitől függ a muravidéki magyarok identitása? *Naptár 2007*. Str. 95-117.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit (2010): *A muravidéki, vagyis a szlovéniai magyarok anyanyelvű kultúrájának és olvasási szokásainak a helyzetképe. A muravidéki magyarság kulturális élete. A muravidéki magyar könyvek világa. Tanulmányok és publicisztikai írások*. Lendva-Pilisvörösvár. Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület-Muravidéki Magyar Tudományos Társaság, 2010. Str. 67-71. in str. 73-79.